

määritelmän mukaan suuri osa ylivelkaantuneista ei välttä vastuullisuutta teostaan. Vaikka harjoitettu talouspolitiikka ehkä jopa suosi keinottelua, aika harva voi uskottavasti väittää tehneensä katastrofaaliset liikeruuvit tietämättömänä tai ulkoisesti pakotettuna ja kyvyttömänä harkitsemaan tekojensa seurauksia.

9. Lopuksi Lahtinen kaipaa tutkimusta, jossa paljastetaan klassisen filosofian ideologiset juuret ja sen ympärille rakennetut myytit. Paremmen puutteessa hän voisi yrittää tehdä sellaista vaikkapa itse ja toivoa onnistuvansa hieman paremmin kuin mainitsemansa politologit Ellen Meiksins Wood ja Neal Wood, joiden teos *Class Ideology & Ancient Political Theory* (1978) osoittaa aika ajoin hätkähdyttävää tietämättömyyttä antiikin filosofiaa koskevista perusasioistakin. Itse katson kantaneeni korteni kekkoon jo pääasiallisesti historian laitoksella tapahtuneiden perusopintojeni vaiheessa. Tein mm. gradun 400-luvun sofistiikan yhteiskunnallisesta taustasta ja kirjoitin tiettävästi ainoan suomen kielellä julkaistun (kiittävän) esittelyn Woodien teoksesta Helsingin yliopiston historianopiskelijoiden *Kronikka*-lehteen (1981). Edelleenkin katson, että filosofian yhteiskunnallinen tausta on tärkeä asia ja sitä olen valottanut mm. Holger Thesleffin kanssa kirjoittamassani kirjassa *Antiikin filosofia ja aatemaailma* (1994), kuten Lahtinenkin ystävällisesti rekisteröi. Filosofian opintojen ja filosofisen tutkimuksen myötä kuitenkin oppii vähitellen, että pystyäkseen sanomaan jotakin valaisevaa jonkin argumentin ideologisesta motivaatiosta on hyvä ensin selvittää filosofisen analyysin kautta, mitä ko. argumentti tarkoittaa ennen kuin alkaa esittää sosiologisia spekulointeja.

Juha Sihvola

VIELÄ VALKOPESUSTA

– vastine Juha Sihvolalle

On ilahduttavaa, että Juha Sihvola on paneutunut *Hyvän elämän politiikan* arviooni 'Filosofi pesukoneessa' (*niin & näin* 2/95) ja haluaa vastata siinä esille nousseisiin kysymyksiin. Kiitän häntä myös siitä, että hän tuo vastineessaan lisävalaistusta Aristoteles-käännohanketta koskeviin kysymyksiini. Sen sijaan pahoittelen lapsustani, kun unohdin mainita, että hän toimii tässä projektissa myös kääntäjänä. Samoin on kiinnostava kuulla, että hän jo 80-luvun alussa noteerasi Woodien kirjan ilmestymisen.

'Pesukonemiehen vastaiskun' jälkeen on myös entistä helpompi havaita, että ajattelutapamme selvästikin eroavat toisistaan ainakin tietyissä olennaisissa

kohdissa, joihin haluan seuraavassa kiinnittää huomiota.

Yksi olennainen ero koskee yhteiskuntafilosofian luonnetta. Sihvola toteaa vastineensa lopussa:

"Filosofian opintojen ja filosofisen tutkimuksen myötä kuitenkin oppii vähitellen, että pystyäkseen sanomaan jotakin valaisevaa jonkin argumentin ideologisesta motivaatiosta on hyvä ensin selvittää filosofisen analyysin kautta, mitä ko. argumentti tarkoittaa ennen kuin alkaa esittää sosiologisia spekulointeja."

Siteerattu kohtahan viittaa siihen, että filosofisten opintojen ja filosofisen tutkimuksen avulla on mahdollista saavuttaa ns. puolueetoman päättäjän asema, josta yhteiskuntafilosofi voi katsella yhteiskunnassa käytäviä 'ideologisesti motivoituneita' kamppailuja ja esittää näihin viileitä ja puolueettomia tieteellisiä ratkaisuja. Tietenkin on niin, että yhteiskuntafilosofinkin tulee pyrkiä erittelyissään kiihkottomuuteen, perusteellisuuteen ja täsmällisyyteen. Tämä on kuitenkin eri asia kuin olettaa, että *yhteiskuntafilosofista* (sic!) analyysia voisi harjoittaa irrallaan yhteiskunnassa vaikuttavista kamppailuista, poliittisista ohjelmista ja ideologisista käytännöistä. Jos kerran yhteiskuntafilosofi määrittelee yhteiskunnallisia ongelmia ja ehdottaa niihin ratkaisuja, niin on ristiriitaista, jopa paradoksaalista väittää, että tällaisen toiminnan lähtökohdat, siinä käytettävät käsitteet ja sen 'tulokset' eivät olisi yhteydessä yhteiskunnassa vaikuttavien poliittisten toimintaohjelmien välisiin kamppailuihin tai näiden ohjelmien 'ideologiseen motivoimiseen'. Jos filosofiaan liittyy sellainenkin kysymys kuin "tunne itsesi", niin oman toiminnan yhteiskunnallisia ehtoja ei ehkä kannattaisi kevyesti ohittaa vetoamalla muun muassa hyvin ongelmallisiin tieteenalarajoihin.

Mainittu paradoksi näkyy myös Sihvolan omassa tekstissä. Vastineensa alussa Sihvola nimittäin toteaa haluavansa korjata 'poliittisia näkemyksiään' koskevia 'väriä johtopäätöksiä'. Vastineen alku ja loppu ovat näin ristiriidassa keskenään, semminkin kun Sihvola ei kerro lukijalle, mikä vastineessa on viileää filosofista erittelyä ja mikä taas hänen poliittisten näkemystensä esittelyä. Tai sitten Sihvola luottaa siihen, että hänen omat poliittiset argumenttinsa perustuvat vain ja ainoastaan neutraaliin ja viileään filosofiseen erittelyyn, kun taas muiden näkemyksissä on kyse 'hyväntahtoisesta moralisoinnista', 'sosiologisesta spekulatiosta' tai 'ideologisesta motivaatiosta'.

Kuitenkin Sihvolan omat arkijärkiset käsitykset "omin avuin" toimeentulemisesta osoittautuvat kiistanalaiseksi esimerkiksi silloin, kun niitä verrataan liberaalienkin keskuudessa arvostusta nauttivan Adam Smithin näkemyksiin:

“Sivilisoituneessa yhteiskunnassa ihmisen tarvitsee jatkuvasti monien suurten ihmisjoukkojen apua ja yhteistyötä, siinä missä hänen koko elämänsä riittää tuskin vain joidenkin harvojen ystävien hankkimiseen. Miltei kaikkien muiden lajien täysikasvuisiksi kehittyneet yksilöt ovat muista täysin riippumattomia ja niillä ei ole luonnontilassaan mahdollisuuksia saada apua muilta eläviltä olennoilta. Mutta ihminen voi miltei aina saada apua veljiltään, mutta hänen ei pidä odottaa, että nämä auttaisivat häntä pelkästään hyväntahtoisuudesta. Hänellä onkin paremmat mahdollisuudet onnistua, jos hän saa heidät toimimaan itserakkaudesta ja kykenee osoittamaan heille, että on heidän oman etunsa mukaista tehdä hänelle sitä, mitä hän näiltä haluaa.”¹

Smithinkin mukaan *nimenomaan* markkinat ja erityisesti pitkälle kehittyneeseen työnjakoon perustuvat kapitalistiset maailmanmarkkinat ovat yksilöiden välisten *riippuvuussuhteiden* keskeinen aiheuttaja. Markkinat eivät myöskään perustu ihmisten väliseen hyvään tahtoon vaan siihen, että yksilöt ajavat niillä *omaa* etuaan. Näin ollen markkinasuhteet perustuvat egoismiin ja intressiajatteluun.

Markkinat eivät ole vapaiden ja riippumattomien toimijoiden pelikenttä, vaan valta- ja riippuvuussuhteiden maailmanlaajuinen järjestelmä, jonka historiaa on leimannut se, että maapallon väestön ja kansakuntien pieni vähemmistö on menestynyt, kun taas suuri enemmistö on maksanut tämän menestyksen lunnaita tai ainakin jäänyt siitä osattomaksi. Sihvola kuitenkin väittää, että “markkinat luovat kannustimia, jotka ovat osoittautuneet välttämättömiksi, jotta saataisiin ihmiset ponnistelemaan myös *yhteiseksi* hyväksi” (kurs. ML), kun taas valtio hyvinvointipalveluineen estää ihmisiä elämästä ”omin avuin” sellaista elämää kuin itse pitävät hyvänä. Onko tässäkin kyse ‘spekuloinnille vastakkaisesta’ ‘filosofiseen analyysiin’ perustuvasta neutraalista argumentista?

Vaikka Sihvola sanoutuukin irti sellaisista libertaristisista näkemyksistä, jotka kiistävät valtion roolin kokonaan, niin tästä huolimatta myös hänen kritiikkinsä kohteena on *miltei pelkästään* valtio, kun taas hänen suhtautumisensa markkinoihin on pääasiallisesti myönteistä, kriittisimmilläänkin neutraalia: “omin avuin” eläminen va siihen kytketty moraalinen täysi-ikäisyys assosioituvat markkinoihin, niiden kehittymisen esteet valtioon. Vastineessaan, samoin kuin *Suomen Kuvalehden* kirjoituksessaan Sihvola lietsoo moraalista paniikkia

nimenomaan hyvinvointivaltiota kohtaan, jonka hän nimeää sypääksi siihen, että ihmisten taloudenpito on taitamaton, taloudelliset ratkaisut onnettomia, elämä passiivista jne. Tähän viittaa myös hänen ehdotuksensa, jonka mukaan kouluissa pitäisi opettaa taloustietoa. Pitäisi varmaan, mutta Sihvolan ehdotuksessa puututaan seurauksiin, ei syihin. Siinä ei suhtauduta kriittisesti itse markkinoiden mekanismeihin, vaan opetellaan tulemaan toimeen näiden “itsestäänselvyksien” kanssa. Vaikka Sihvola hylkääkin ‘fundamentaalkritiikin’, niin kaikkea kriittisyyttä ei silti kannattaisi heittää menemään.

Voi myös kysyä, että jos ihmiset ajautuvat markkinoilla huonoihin, jopa paheksuttaviin ratkaisuihin, niin onko syy vain heissä itsessään tai väitetyssä hyvinvointivaltion veltoistuttavassa ja demoralisoivassa vaikutuksessa, eikä esimerkiksi siinä, että markkinat itsessään ajaisivat ihmisiä onnettomiin tilanteisiin, kuten työmarkkinoilla työttömyyteen, mainonnan kyllästyminen tavaramarkkinoilla kuluttamisen kierteseen, omistusasuntomarkkinoilla asuntolainakierteseen, liikeyritysten välisessä kilpailussa konkurssiin jne. Samoin voi epäillä, johtuvatko ihmisen vapauden rajoitteet, älylliseen ja moraaliseen täysikäisyyteen perustuvan kansalaisuuden esteet, kyvyttömyyttä ja taitaamattomuutta aiheuttavat mekanismit tai Sihvolan mainitsema peräkammarissa makoilu vain hyvinvointivaltiosta.

Sihvola ei viittaa siihen mahdollisuuteen, että myös talous ja markkinat muovaavat ihmistä tuottamalla esimerkiksi sellaista arkiymmärrystä, jossa jatkuva kuluttaminen ja omistaminen tai kilpailu ja oman edun tavoittelu muodostuvat luonnollisiksi ja välttämättömiksi asioiksi. Tuskin kukaan mainosalan ammattilainenkaan kiistää sitä, etteikö mainoskampanjoilla pyrittäisi nimenomaan ohjailemaan ihmisten käyttäytymistä ja ajattelutottumuksia sekä edistämään kulutusta. Samoin markkinat asettavat ihmisen tietynlaisten vaihtoehtojen eteen, painostavat ja manipuloivat tietynlaisiin valintoihin, kuten esimerkiksi asuntolainojen ottoon, kulutusluottokierteseen, työttömyyteen, riskisijoituksiin yms. Voi myös ajatella, että yhteisvastuuseen perustuvien palvelujen ja tukimuotojen purkaminen ajaa ihmisiä tilanteisiin, joissa he ottavat suuria lainoja, keinottelevat, turvautuvat egoistisiin ja moraalisesti arveluttaviin keinoihin. Muun muassa Yhdysvaltain ja Britannian esimerkit osoittavat, että markkinoiden nimiin vannova yhteiskunta ei välttämättä kannustakaan ihmisiä toimimaan moraalisesti arvostettavalla tavalla, vaan päinvastoin, jatkuva kilpailu, selviytyminen ja pärjääminen ajavat ihmisiä hyvinkin itsekkäisiin ja moraalisesti kyseenalaisiin ratkaisuihin.

sesti kyseenalaisiin ratkaisuihin.

Joukkotyöttömyys ja siihen liittyvä passiivituuminen ja toimeettomuus tuskin johtuvat nekään pelkästään hyvinvointivaltiosta. Peräkammarissa makoilu ei ole pelkästään oman valinnan tulosta, minkä hyvinvointivaltio siunaa, vaan saattaa liittyä esimerkiksi toivottomaksi koettuun asemaan työmarkkinoilla. (Tässä luottaisinkin Sihvolaa enemmän markkinoiden rooliin passiivisuuden aiheuttajana, enkä panisi niin paljon painoa valtiolle.) Ihmistä “holhotaan” ja hänen elämänsä kontrolloidaan myös markkinoilla, mutta tällaisia holhoavia mahteja on vain tapana nimittää esimerkiksi “mainoskampanjoiksi”, “asuntoveloiksi” tai “työnantajiksi”.

Tässä valossa arvioituna on kiistanalaista ajatella, että moraalisesti täysikäisen kansalaisuuden ainekset löytyisivät markkinoilta ja moraalisen rappion lähde olisi hyvinvointivaltio. Yhteiskuntafilosofiassa onkin perinteisesti ajateltu päinvastoin, niin että valtio ja julkinen valta ovat välttämättömiä nimenomaan markkinoiden tuhoisan egoismin vuoksi. Markkinoiden vastaavoimaksi kohotetaan taloudellisesta egoismistaan irtoava ‘valtiokansalainen’ moraalisen subjektina.

Sihvolan ‘filosofinen analyysi’ sopii hyvin yhteen nykyajassa vaikuttavien poliittisten toimintaohjelmien kanssa, jotka lietsovat moraalista paniikkia niitä ihmisiä ja kansakuntia kohtaan, jotka eivät pärjää kristyväillä markkinoilla, vaan “pääsevät liian helpolla”, elävät lapsilisien, asuntotukien, sairaseläkkeiden, toimeentulotukien, työttömyyskorvausten tai kehitys- ja pakolaisapujen varassa. Sihvolan näkemykset implikoivatkin sellaista “markkinavetoista” poliittista toimintaohjelmaa, joka pakottaa ihmisiä ja kansakuntia kilpailuun ja egoististen intressien ajamisen kierteseen, joka tuottaakin yhä lisää niitä, jotka tässä kilpailussa hävittyään ovat yhä harvempien voittajien armoilla. Tällaisen ohjelman vaikutukset muun muassa poliittisen, sosiaalisen ja taloudellisen demokratian ja yhteisvastuun kehitykseen tai maapallon ekologiseen tilaan saattaavat osoittautua hyvinkin arveluttaviksi.

Mikko Lahtinen

1. Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, osa I, s. 26.